

Přečtěte si Havlův volební program imaginární politické strany

MF DNES, 23. dubna 2010

autor: Václav Havel

Jak by vypadal volební program imaginární politické strany, kdyby jej psal Václav Havel – mladší, vzdělanější a plný chuti podpořit uskupení, které je mu sympatické? Zde je odpověď, zastíněná jen lítostí, že ji nemohl posoudit Havlův zesnulý přítel, spisovatel a chartista Zdeněk Urbánek.

Naši politici jsou imaginisté (umělecký směr), neboť v každé druhé větě říkají, co si umějí představit a co neumějí (například koalici strany A se stranou B). I já si teď budu něco představovat.

Umím si například představit, že jsem o čtyřicet let mladší, mám pořádné vzdělání, pocházím z disidentské rodiny a nejsem tedy příliš deformován dětstvím v komunismu, zajímám se o politiku, ale nejsem posedlý žádnou ideologií a mám chuť založit nějakou novou stranu, nebo se aspoň k nějaké sympatické straně přidat, nebo aspoň psát její volební program.

Co v programu té strany bude? Anebo z čeho při jeho psaní vyjdu?

1. Všudypřítomné hoře z partajokracie

Předcházet jakémukoli psaní volebního programu musí asi úvaha o tom, proč se prohlubuje propast mezi politikou a občany. Vždyť na prvních dvou místech v žebříčku popularity či důvěryhodnosti premiérů a vlád – vysoko nad ostatními – se skvějí v posledních dvaceti letech zásadně vlády takzvané "úřednické" a "úředničtí", tedy "nepolitičtí" premiéři (Josef Tošovský a Jan Fischer).

Tato velmi smutná a velmi nebezpečná nedůvěra k politice, hrozící přerůst až v nedůvěru k demokracii, má podle mne svou příčinu v české tradiční "partajokracii", totiž v nabobtnalé váze politických stran (při jejich relativně malém počtu členů). Ano, strany jsou důležitým instrumentem demokracie, to nikdo nepopírá (ani já, kterého z toho už třicet let podezírají), ale právě jen (odkrytým!) instrumentem, ničím víc.

U nás jsou strany jakýmsi podivnými pololegálními metastrukturami státu, v příšeří žijícími bratrstvy kamarádů, jejichž stínový pseudostát má svou stínovou vládu, stínový parlament, stínová členství v různých lukrativních dozorcích radách a – což je možná nejhorší – svůj stínový rozpočet založený na utajovaných svazcích s místními oligarchy. Jde samozřejmě o svazky převážně korupční, byť všechny strany velmi hlasitě vyhlásují svůj úmysl bojovat s korupcí.

Postavení ve státě za této situace odvisí víc od loajality k vedení strany, od bravury v pohybu kongresovými kuloáry a od vnitrostranické kariéry než od dovednosti jednotlivce. Jednotlivec, chce-li vzhůru, musí tedy jako za komunismu do strany. Nedávno jsme byli svědky téměř komické snahy stran expandovat tam, kam z podstaty věci nepatří: mluvím o dětinském přetahování o to, který nestraník v úřednické vládě patří té či oné straně (jako "nominant") a zda ta či ona strana může či nemůže tu či onu stranu v úřednické vládě přehlasovat.

Čili: nejsou schopni sestavit vládu, která by měla podporu parlamentu, ustaví tedy vládu úřednickou, to znamená stranicky neutrální, aby se vzápětí dohadovali o tom, jak je politicky složena. Vychází se zřejmě z toho, že ve vládě se nehlasuje pod diktátem vlastního názoru na tu či onu věc, ale pod diktátem strany, byť by byl jeho objekt pouhým "nominantem". Svět je prostě světem stran.

Ale to není samozřejmě všechno, je to jen počátek. Pokračuje to sbíráním takzvaných materiálů (většinou proti členům jiné strany než té vlastní) a nakonec to dopadá tak, že se už neumí žádný politik k něčemu vyjádřit, aniž by přitom napadl svého protivníka.

Nemyslím si, že by můj program musel začínat kritikou současné politiky. Tu by vůbec nemusel obsahovat. Stačilo by, kdyby věděl o její oprávněnosti.

(Uvědomil jsem si to nedávno: pan Nečas hezky o něčem promluvil, souhlasil jsem s ním, a jakmile promluvu uzavřel, říkal jsem si "proboha, ať tady skončí". Neskončil. Zaútočil ihned – bez souvislosti – na pana Paroubka a v mých očích tím svou předchozí promluvu ihned znehodnotil. Což však nedělá jen on, ale všichni, tedy i pan Paroubek. Jak se pak nemají lidem protivit?)

2. Nepřehlízíme dobrý odkaz minulých hnutí a stran?

Velmi zjednodušeně lze říct, že česká politika má odpradáva dva póly: na jedné straně je realismus až pragmatismus, výrazný ohled k dílčím zájmům (ať už národním, profesním, stranickým či jiným), jejichž jménem lze tu a tam pozapomenout na naši "odpovědnost za svět" a obecné mravní imperativy, které z ní vyplývají. Protipólem této tradice je pak její pravý opak: silný a v širším kontextu dokonce nepřilíš obvyklý důraz na tuto "odpovědnost za svět".

Obě tyto tradice mají své historické kořeny: poměrně malá země v samotném středu Evropy, tedy na křižovatce evropského dění, s vyhlazenou šlechtou, bez náležité opory v náboženské víře a církvi musí být z podstaty věci opatrná a nebrat si na svá bedra tíhu celé zeměkoule. Nicméně tytéž faktory jsou v pozadí i druhého tradičního pólu české politiky: právě proto, že jsme zranitelní a s politikou slepých ústupků máme své specifické zkušenosti, měli bychom odpovědnost za svět v zesílené míře cítit a význam širší solidarity chápat.

Je-li první pól naší politiky (pragmatický) tragicky ztělesňován druhým československým prezidentem, pak její druhý pól (idealistický či humanistický) jednoznačně ztělesňuje prezident první. Obě tyto tradice mají své pevné místo ve společenském povědomí: jsme opatrní, uvážliví a schopni přizpůsobovat se, ale zároveň dobře víme, že existuje mravní řád, který občas přikazuje něco ze svého pohodlí obětovat. Zdá se mi, že se nám tato dvojpólovost v určitém smyslu dnes zase vrací. Jako by v posledních desetiletích opět souperil "rozum" s "idealismem".

Všimněme si jen, jak je společnost hladová po politické alternativě k politickému pragmatismu: cítím souvislou linii od Charty 77, Několika vět a HOS přes původní étos Občanského fóra, Demokratickou iniciativu, ODA, Občanské hnutí, stranu Naděje, Unii svobody, Čtyřkoalici, Evropské demokraty, Impuls 97, manifest Děkujeme, odejděte!, Dřevíčskou výzvu, hnutí Televize, věc veřejná, Inventuru demokracie atd. atd. až po nedávno vzniklé a ihned populární nové strany.

Nesvědčí snad tato dlouhá linie o neutuchající touze společnosti či jejích elit po smysluplné alternativě k osvědčeným, hlavním, zavedeným a nutně pragmatičtějším politickým stranám a celému stylu politického života, který je s nimi spojen?

Většina těchto hnutí skončila na písku, byla potlačena svým bezskrupulózním okolím, zkrachovala vinou vlastní nešikovnosti anebo zanikla prostě proto, že nebyla zamýšlena jako trvalá součást veřejného života. Nesetkal jsem se přitom s tím, že by se kterákoli z těchto všech iniciativ, včetně dnes působících nových stran, hlásila k této tradici. Všichni zřejmě vycházejí z toho, že když ten či onen jejich předchůdce zkrachoval, zanikl či se těší zapomenutí, nemohou se k němu hlásit, protože by to automaticky znamenalo, že dopadnou stejně.

Dík takové úvaze jsou však různé iniciativy či nové strany dost nezakotvené, postrádají širší či hlubší historický kontext, upadají do sféry taktizování a přesně tím vynášejí samy nad sebou rozsudek.

Co z toho plyne? Jednoduchá věc: v programu, který bych psal, bych se aspoň jednou větou a velmi obecně zmínil o této politické tradici a své přihlášce k ní. Možná by stačilo jen říct, že se nová strana chce dokumenty těchto dávno zaniklých stran, iniciativ či hnutí zabývat. (Mimo jiné: jsou to tisíce stran, z nichž tu a tam vyčnívá něco překvapivě aktuálního.)

3. Nejsem marxista

Volební programy stran, které jsem viděl, včetně stran nových, se ve vzácné shodě řídí marxistickým učením o tom, že materiální základna předchází duševní nadstavbě. Začínají proto ekonomikou. Tam jsou velmi podrobné. Jsou to technokratické a místy až byrokratické texty, které si asi moc čtenářů nenajdou.

Zabývají se hlavně aktuální situací, totiž otázkou, jak zároveň snížit daně a zvýšit penze a různé dávky a přitom ještě oddlužovat stát. Všechny se řídí ideálem trvalého růstu všeho, aniž se příliš trápí otázkou, zda ten růst všeho má nějaký smysl. Všechny se zabývají otázkou, jak snížit nezaměstnanost, a všechny na to chtějí jít – celkem logicky – zvýšením zaměstnanosti.

Málokdo se však ptá, zda ono kýžené zmnožení pracovních míst má nějaký smysl, či zda nevede jen k budoucím katastrofám. Práce má prostě smysl jen tehdy, má-li nějaký smysl. Práce pro práci je nesmyslný princip, který jsem kdysi poznal ve vězení.

Na rozdíl od jsoucích programů stran bych tedy ten svůj nezačínal ekonomikou, ale takovými tématy, jako je už zmíněná "odpovědnost za svět", idea státu, vize jeho dobré budoucnosti, úvaha o tom, v čem může být inspirativní v širším měřítku, důraz na význam lidských práv a mravního řádu, bez něhož sebelepší a sebedůkladnější řád právní nic nezaručí, protože mafián je vždycky rychlejší než zákonodárce a vynalézavější než právník.

Co lze dělat pro obecné povznesení mravů? To je otázka, kterou se trápím a která musí v mém programu předcházet všemu ostatnímu. Má hlavní zkušenost z pobytu v politice totiž byla, že kdesi na dně téměř každého politického problému, s nímž jsem se setkal, dřímala docela obyčejná konfrontace slušnosti s neslušností, porozumění druhým se sobectvím, dalekozrakost s krátkozrakostí.

Ano, bytí předchází vědomí, ale ve stejné míře vědomí předchází bytí. A můj program by byl z podstaty věci výrazem vědomí, které chce předcházet bytí, a to by mělo předurčovat i jeho strukturu.

4. Chránit pole a louky, opravit ústavu, hlavu státu volit přímo

A co by bylo v mém programu dál? Asi žádné vtíravé sliby. Ani tisíc a jedna podrobnost, jako je například otázka, kolik si máme připlatit k receptu na aspirin. Pouze obecný výčet zásadních cílů, které by nová strana při svém pohybu po politickém jevišti chtěla sledovat.

Uvedu jen několik příkladů: Úplně jiné zacházení s krajinou a lidským osídlením. Naše vlast by se neměla stát jednou gigantickou aglomerací, kde mizí hranice měst a vsí a ona se mění v Sao Paulo bez Brazílie. Louka musí být loukou, les lesem, pole polem, město městem. S pyšně rozcapenými velkosklady – oddělenými stepí od sebe navzájem, od různých paláců konzumu a od nekonečných parkovišť – je třeba radikálně skončit.

Nerozvrátat, a tím nehyzdit svou vlast dalšími doly, ale dělat vše pro to, abychom se místo chlubení, jak nám pěkně roste spotřeba energie, mohli chlubit tím, jak nám pěkně díky novým technologiím klesá.

Do deseti let přijmout novou ústavu s trochu pozměněnou strukturou ústavních institucí (svou představu popíšu jindy), s přímou volbou prezidenta a s dalšími už jen drobnými změnami.

Nová ústava by měla zahrnovat i základní principy všech trvale platných ústavních zákonů (jejich podrobnosti patří do normálních zákonů a už "zkonsumované" ústavní zákony patří do koše) a samozřejmě i Listinu základních práv a svobod, kterou by měla začínat. (Dnes je to podivný přílepek říkající, že neexistující předsednictvo neexistující České národní rady si osvojilo cosi, co přijalo neexistující Federální shromáždění dávno neexistujícího Československa.)

Ústava by prostě měla mít hlavu a patu, být jednoduchá, hezky napsaná, jasná a srozumitelná, aby se ji mohly učit děti ve školách. Z nové ústavy by vycházel i nový volební zákon, podstatně spravedlivější než ten dnešní, i nový zákon o politických stranách a jejich hospodaření.

S tím samozřejmě souvisí i další úkol na deset let: udělat konečně celkový pořádek v právním řádu. Tisíce zákonů a tisíce po nich nahodile rozházených novel vede k jedinému: k obecné neznalosti platného práva.

Od ideje státu, důrazu na lidská práva a občanskou společnost a tématu mravního řádu by tedy měl program přejít k řádu právnímu a posléze k jednotlivým oblastem života od kultury jako prostoru, v němž se člověk setkává sám se sebou, sebeuvědomuje se a sebeosvobozuje, přes zlepšení podmínek k životu celému neziskovému sektoru, této hlavní záruce stability demokracie a pluralismu v přerozdělování, až po ekonomiku. I tam stačí formulovat obecné cíle: termín, kdy chceme mít vyrovnaný rozpočet, kdy chceme přijmout euro a kdy se stát oddluží.

Vyzval bych k odborné debatě o kombinaci různých cest, jak dané termíny splnit, a to bez smrtícího neustálého dělení na levici a pravici a bez hádky stranických amatérů o velmi komplikované věci. A na závěr by mohlo být několik vět o našem pojetí soudobého globalizujícího se světa a našem umístění v něm, o naší mezinárodní orientaci, prioritách zahraniční politiky, spojeneckých svazcích.

Můj program by samozřejmě obsahoval i jméno mého kandidáta na úřad prezidenta. Jak jsem už vícekrát zdůraznil, měl by to být podle mne někdo mladší, nicméně s nespornými zásluhami, někdo, kdo není produktem stranické dráhy, ale přichází z občanského světa.

Takový pěkný volební program však dovede napsat leckdo. Kdo ale pro něj získá veřejnost? Kdo dosáhne toho, aby lidé uznali nutnost velmi nepopulárních kroků a uvěřili v oprávněnost i menšinových stanovisek svých politiků?

Musí to být někdo o čtyřicet let mladší než já a s náležitým vzděláním. A osobní důvěryhodností. Nevidíme-li ho dnes na volebních kandidátkách, pak po něm pátrejme po čtyři roky, které nás budou dělit od dalších parlamentních voleb. Může to být jeden z mnoha úkolů tak žádoucího mezivolebního občanského angažmá. Nebudu nikomu radit, koho má volit teď. Ale koho budu volit já, už dlouho vím.

5. Závěrem

Po desetiletí jsem své texty dával před jejich zveřejněním k posouzení svému celoživotnímu příteli spisovateli Zdeňku Urbánkovi. Zdeněk před časem umřel. Bude-li vám to, co jsem tu napsal, připadat naivní, ne-li přímo hloupé, pak vězte, že za to může ten, kdo Zdeňka povolal do ráje a mne nechal ve světě bez Zdeňka.

FAKTA

Prezident režisérem

Co dělá dramatik a bývalý prezident Václav Havel dnes? V červnu by měl začít natáčet celovečerní film podle své poslední divadelní hry Odcházení. Snímek by měl přijít do kin v březnu příštího roku, Havel si filmovou režii vyzkouší poprvé. Exprezident má podle vlastních slov i dnes spoustu rozmanitých politických povinností, setkání a pozvání. Proto je prý vděčný za každou konferenci, na kterou není pozván. Nyní jej zřejmě cele pohltí natáčení.

Odkaz: http://zpravy.idnes.cz/prectete-si-havluv-volebni-program-imaginarni-politicke-strany-p81-domaci.asp?c=A100423_1373545_domaci_lpo